

Otázka Velké Moravy, jednoho z nejdůležitějších a nejzajímavějších mocenských útvarů rané středověké Evropy, druhého západoslovanského státu velkého mezinárodního dosahu i významu a zejména její tzv. byzantské mise z r. 863 až 885, která oblast starých Moravanů i dobu moravských knížat Rostislava a Svatopluka velmi proslavila, ale zároveň vlastní osudy Velké Moravy zastínila, zajímá pozornost vědeckých badatelů i širší veřejnosti už celá staletí. Roku 1963 oživil zájem o obě otázky, tj. o osudy Velké Moravy i o význam tzv. byzantské mise v souvislosti s velkými archeologickými nálezy na jižní Moravě i s 1100. výročím příchodu soluňských bratří na Moravu. Obojí problematice, tj. velkomoravské i cyrilometodějské bylo věnováno r. 1963 několik mezinárodních konferencí: konference konaná v Salcburku v červnu r. 1963, pátý slavistický sjezd v Sofii, pořádaný v září t. r. a mezinárodní konference uspořádaná v Brně a v Nitře v říjnu t. r. Salcburská konference byla ovládána zřejmou tendencí i snahou oslavit Salcburk jako intelektuální i christianisační středisko v 9. stol. na středním Podunají a tudíž i na půdě Velké Moravy, středisko, jemuž prý Slované žijící ve východních částech střední Evropy děkují za mnoho, ne-li za vše, za to, že jeho vlivem, díky misionářům iroskotským i fransko-bavorským přicházejícím přes Salcburk přešli do sféry evropské, tj. západní civilizace. Cyril a Metoděj vykonali v pojetí pořadatelů salcburské konference velké civilizační dílo. Ale mohli prý tak učinit jedině na základech položených salcburskou metropolí a jejími iroskotskými i fransko-bavorskými misionáři. Slovanské kultuře, kterou Cyril a Metoděj na Velké Moravě vytvořili, vtisklo prý své znaky západní křesťanství a jeho představitel, tj. salcburské arcibiskupství a jeho misie.

Nebylo tu slova o tom, že křesťanství i počátky středověké kultury se šířily do našich zemí už dávno před r. 863, a to z různých míst, „iz Vlach, Gr'k i Nëm'c“, jak to vyjádřila příznačně panonská legenda, v níž němečtí misionáři byli položeni (nepochybně právem) na 3. místo. Nebylo tam zmínky o tom, že právě ze Salcburku a jiných německých míst byla činnost Konstantína a Metoděje nejdříve mařena a ničena. Nebylo tam poznámky, že středisko evropské civilizace v Evropě v 9. století nebylo v Salcburku ani jinde na západě, nýbrž v Byzanci a v provinčních střediscích byzantské říše. Ozvala se tam mylná představa o rozdělení Evropy na západ a východ, pojem, který byl 9. století přes všechny narůstající třenicové říše východofranské a byzantské, Říma a Cařihradu, ještě cizí. Ozvala se tam nesprávná slova, že Konstantín a Metoděj se zasloužili tím, že „dali slavismu přínos západní civilizace“, že jejich dílem začíná slovanská civilizace, napojená na západní křesťanství, že jejich přispěním mohla se nakonec rozvíjet ve střední Evropě a u nás západokřesťanská slovanská kultura.

Na V. mezinárodním sjezdu slavistů v Sofii pozornost se soustředila mimo jiné také k otázce kořenů nejstaršího slovanského písma a místa vzniku prvních textů

staroslověnské literatury. Na jedné straně byly tam zdůrazňovány zásluhy starých Bulharů v té věci v tom pojetí, že na Moravu bylo přeneseno vlastně už hotové dílo, které před tím vzniklo ve starém Bulharsku, že Konstantin a Metoděj působili mezi Bulhary ještě dříve nežli odešli na Moravu, na druhé straně se tam ozvala myšlenka, že v poselství Moravanů a knížete Rostislava do Cařihradu poslaném r. 862 či 863 nebylo vlastně žádosti o slovanský jazyk a o jazyku se tam prý nehovořilo, že vznik nejstaršího slovanského písma i prvních staroslověnských textů třeba položit daleko před r. 862—863, že vznik tento nelze spojovat s moravskými potřebami ani s moravskou půdou, že ke vzniku písma i nejstarších staroslověnských textů došlo na půdě byzantského impéria, a to někde v prostředí řeckých Slovanů a s určením pro ně. — Plným právem mohla se v tom pozadí objevit otázka, kdo dokázal takový starý vznik písma i staroslověnských textů na půdě byzantské a právem se mohlo říci, že takovou praxi, tj. obracet na křesťanství pomocí srozumitelného jazyka, znali v 9. století a také prováděli spíše někteří misionáři latinští nežli byzantští.

Na mezinárodní konferenci o Velké Moravě konané počátkem října t. r. v Brně a v Nitře projevily se rovněž rozdílné názory pokud jde: o hodnocení archeologických nálezů velkomoravských z doby před r. 863 i po něm, o hodnocení domácích předpokladů i cizích vzorů ve velkomoravské kultuře, o stanovení cest, jimiž cizí vzory se na Moravu dostávaly i míst, odkud šly, v hodnocení vývojových cest i významu Velké Moravy, v otázce hodnocení díla Cyrila a Metoděje, úlohy staroslověštiny i jiných jazyků (latiny, řečtiny) při narůstání nových národních jazyků středověkých, slovanských zejména.

Názorové různosti se projevily také v jubilejní literatuře naší i cizí, která vycházela r. 1963 či krátce před tím.

Jestliže literatura jednající o době velkomoravské a cyrilometodějské byla už r. 1934, kdy Il'inskij vydal knihu o cyrilometodějské bibliografii, obrovská a takřka nezvladatelná, je jí dnes ještě více a udržují se v ní mnohé rozpory, různosti názorů přes všecken pokrok v bádání o cyrilometodějské otázce v nejrozličnějších směrech (archeologii, jazykovědě, literární vědě, historii); stýkáme se tu stále s nejrozličnějšími kombinacemi, spekulacemi i dohady jako u málokterého problému z oblasti mediálních dějin. Celou knihovnu by mohly vyplnit práce jednající o tom, je-li cyrilometodějská literatura přirozeným článkem v kulturním vývoji, který má starší historické kořeny či nikoli. Opět a opět se pronášejí směle hypotézy o tom, jak solunští bratři navázali na rozličné předchůdce. Jejich starším předchůdcům se přičítá tolik zásluh, že vyvstává otázka, co vlastně nového cyrilometodějská kultura přinesla. Není takřka jediného bodu týkajícího se tzv. byzantské mise, který by byl přijímán s obecným souhlasem ode všech domácích a cizích badatelů.

V tomto pozadí vzali si členové a vědečtí pracovníci filosofické fakulty brněnské university za úkol přispět k poznání velkomoravské i cyrilometodějské otázky. Pokládali za nutné učinit tak ve zvláštní knize. Rozhodnutí je plně oprávněné. Neboť cyrilometodějské dílo bylo určeno ve svém počátku především Moravě, Velké Moravě. Staroslověnský jazyk byl zaměřen zpočátku především na velkomoravské Slovan. Také politicky šlo v tzv. byzantské misi především o potřeby moravských Slovanů. Velkomoravské prostředí, velkomoravský kníže Rostislav, dali podnět a přímý popud ke vzniku slovanského věku psané kultury, která ovšem, když nakonec velkomoravské prostředí nedovedlo zajistit jí další rozvoj, stala se velkým věnem v středověkém vývoji Slovanů všech. — V práci na řeče-

ném úkolu spojili se archeologové, filologové, literární vědci, historikové umění a historikové ve vlastním slova smyslu. Potřeba řešit problematiku pomocí rozličných vědních oborů ukázala se tu nutnější nežli u mnohého jiného vědeckého problému. Při řešení cyrilometodějských otázek přihlíží se k problematice velkomoravské v tom přesvědčení, že bez Velké Moravy nebylo by ani cyrilometodějského díla.

V mnohých případech se autoři jednotlivých statí ve svých závěrech rozcházejí. Je to přirozené. Neboť problematika, již se věnují, je velmi složitá. V dosavadních pracích, které o ní jednájí, je velmi mnoho mezer, nejasností, rozdílů a nepřesností. Staroslověnský jazyk nebyl dosud zkoumán jako jazykový systém a k soustavnému jeho rozboru se dosud nepřikročilo. Studia si zasluhují stejně otázky textové jako otázky vztahů staroslověnských textů k byzantské i k latinské západní literatuře, otázky počátků písemné kultury velkomoravské. — To, co se nám zachovalo z bohaté staroslověnské literatury, jsou texty obsahově jednostranné, jsou to náhodná i když účtyhodná torosa. Dosud nebyly vykonány přípravné studie, pokud jde o jednotlivé lokální redakce církevní slovanštiny; nebyly zpřístupněny četné texty a nemůžeme si proto učinit přesný obraz vývoje staroslověnského jazyka i literatury v jednotlivých slovanských zemích, ani poznat plně strukturu lokálních variant staroslověnského jazyka. — Také při interpretaci velkolepých archeologických nálezů velkomoravských není ještě úplně shody. — A pokud jde o řešení vlastní historické problematiky, počátky našeho křesťanství se často neprávem spojují jednak se západními misii iroskotskými, jednak s misionáři fransko-bavorskými. Zmínce uvedené v životopise Metodějově z konce 9. století, podle níž k nám přicházeli misionáři před r. 863 „iz Vlach, Gr'k,“ se nepřikládá někdy větší význam anebo se její smysl přesouvá až na druhé místo. Přitom se věci nesprávně vysvětlují jen tak, jakoby v jednom i v druhém případě šlo jen o misionáře jdoucí ze severní Itálie či jejího jadransko-dalmatského sousedství, nikoli z vlastní Byzance a z jiných sfér jejích vlivů.

Jisté jednoty se dosáhlo jen v řešení některých historických problémů. Vlastně teprve v souvislosti s jubileem 863—1963 se začala v naší literatuře náležitě oceňovat skutečnost, že moravský stát se octl v době Svatoplukově a díky obratnosti Metodějově ve zvláštních vztazích s římskou kurií a že tím nastala — přispěním Svatoplukovým i Metodějovým — nová fáze v boji Moravanů o uznání a zabezpečení samostatnosti moravského státu v tehdejším evropském mezinárodním světě. Přiznává se, že se tím rozvila v souvislosti s byzantskou misí takřka klasicky velkomoravská velmocenská politika.*

J. Macůrek

* Sborník měl uzávěrku v únoru 1964. K literatuře předmětu, která vyšla tiskem po tomto datu, proto autoři nepřihlédlí.

Na sborníku jazykově spolupracovali: M. Beck, P. Beneš, J. Bronec, J. Burian, J. Kocmanová, S. Kostomlatský, I. Lízalová, E. Lotocki, V. Stupka a S. Žaža.

